

Сергій САКСОНОВ,
 orcid.org/0009-0008-2984-7527

магістр історії,
 незалежний дослідник
 (Київ, Україна) saksavgust@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ПОЛІТИКИ В. ЧЕРЧИЛЛЯ: СУЧАСНИЙ АНГЛОМОВНИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

Метою цієї статті є комплексний аналіз сучасного англомовного історіографічного дискурсу щодо європейської політики Вінстона Черчилля, класифікація основних наукових підходів та деконструкція політичних міфів, сформованих навколо його геополітичної спадщини.

Методологія дослідження. Методологія дослідження. Робота базується на засадах історизму та об'єктивізму з використанням загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціальних методів (історико-генетичний, історико-порівняльний, синхронний, діахронний, статистичний, а також метод історичної реконструкції). Цей інструментарій визначає широкі можливості та перспективи застосування в наступних розділах роботи для критичного аналізу сучасних англомовних праць і політичних біографій, присвячених європейському вектору політики В. Черчилля. Предмет дослідження розглядається у контексті геополітичних трансформацій повоєнної Європи, початку Холодної війни, а також крізь призму сучасних політичних дискусій щодо місця Великої Британії в європейському проєкті на тлі процесу Brexit.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному переосмисленні та систематизації західної історіографії шляхом її чіткого структурування на три ключові дискурсивні табори: «єврооптимістичний», «євроскептичний» (традиціоналістський) та «прагматичний» (центристський), що досі не мало комплексного висвітлення в українській історичній науці.

Висновки. Сучасна англомовна історіографія відходить від крайніх оцінок Черчилля як євроінтегратора або ізоляціоніста. Найбільш обґрунтованою є прагматична парадигма, яка розглядає його європейську політику як утилітарну та транзакційну. Черчилль використовував європейську риторику як дипломатичний інструмент для прикриття занепаду Британської імперії та створення військового буфера проти радянської загрози. Аналіз показує, що він заклав основи транзакційного підходу британського істеблішменту до Європи: отримувати вигоди у сфері безпеки та торгівлі, уникаючи участі в наднаціональних федеративних структурах.

Ключові слова: Вінстон Черчилль, європейська інтеграція, Велика Британія, історіографія, єврооптимізм, євроскептицизм, зовнішня політика.

Serhiy SAKSONOV,
 orcid.org/0009-0008-2984-7527

Master of History,
 Independent Researcher
 (Kyiv, Ukraine) saksavgust@gmail.com

W. CHURCHILL'S EUROPEAN POLICY VECTOR: CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE

The aim of this article is to comprehensively analyze the contemporary English-language historiographical discourse regarding Winston Churchill's European policy, classify the main scientific approaches, and deconstruct the political myths formed around his geopolitical legacy.

Methodology. The study is based on the principles of historicism and objectivity, utilizing general scientific methods (analysis, synthesis, induction, deduction) and specific methods (historical-genetic, historical-comparative, synchronic, diachronic, statistical, as well as the historical reconstruction method). This toolkit provides broad opportunities and prospects for its application in the subsequent sections of the research for a critical analysis of contemporary English-language works and political biographies dedicated to the European vector of W. Churchill's policy. The subject of the research is examined in the context of the geopolitical transformations of post-war Europe, the onset of the Cold War, and through the prism of contemporary political debates concerning Great Britain's place in the European project amidst the Brexit process.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive re-evaluation and systematization of Western historiography by clearly structuring it into three key discursive camps: "Euro-optimistic," "Eurosceptic" (traditionalist), and "pragmatic" (centrist), which has not yet received comprehensive coverage in Ukrainian historical science.

Conclusions. *Contemporary English-language historiography is moving away from extreme assessments of Churchill as either a Euro-integrationist or an isolationist. The most substantiated is the pragmatic paradigm, which views his European policy as utilitarian and transactional. Churchill used European rhetoric as a diplomatic tool to mask the decline of the British Empire and to create a military buffer against the Soviet threat. The analysis demonstrates that he laid the foundations for the British establishment's transactional approach to Europe: extracting benefits in the spheres of security and trade while strictly avoiding participation in supranational federal structures.*

Key words: *Winston Churchill, European integration, Great Britain, historiography, Euro-optimism, Euroscepticism, foreign policy.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть дискусії щодо ролі Великої Британії в європейському проєкті значно загострилися, досягнувши апогею під час і після Brexit. Геополітична нестабільність спричинила зростання інтересу до спадщини сера Вінстона Черчилля, чия постать використовується для легітимізації позицій різних політичних сил. Дискусії про те, чи розглядав британський прем'єр Велику Британію як невід'ємну частину Об'єднаної Європи або лише як зовнішнього «спонсора» європейської інтеграції, спричинили тривалу «боротьбу за історію». Історіографія європейської політики В. Черчилля демонструє, як сучасні політичні потреби впливають на формування історичного наративу. Для України, яка перебуває в активній фазі європейської інтеграції, вивчення британського історичного досвіду та аналіз механізмів конструювання політичних міфів у контексті євроінтеграційних процесів має значний науковий і практичний інтерес.

Аналіз досліджень та публікацій. Історіографія досліджуваної теми є надзвичайно широкою та характеризується гострою полемікою. Сучасний англомовний дискурс виокремлює три ключові підходи до оцінки європейської політики В. Черчилля. Перша група представлена працями «єврооптимістичного» напрямку (Bogdanor, 2020; Jenkins, 2001; Klos, 2016; Тоуе, 2023), які трактують британського лідера як щирого візонера європейської інтеграції та прихильника активної ролі Британії. Друга група належить до традиціоналістського або «євроскептичного» табору (Beloff, 1996; Charmley, 1995; Langworth, 2017; Ramsden, 2003; Roberts, 2018). Ці дослідники, спираючись на текстологічний та інституційний аналіз, стверджують, що зовнішньополітичний світогляд Черчилля ґрунтувався на ідеалах Британської імперії та збереженні національного суверенітету. Третя, найновіша група, представлена працями істориків-прагматиків (Reynolds, 2005; Stephens, 2021; Tucker-Jones, 2024; Tugendhat, 2022), які пропонують розглядати європейську риторику Черчилля як гнучкий геополітичний інструмент, спрямований на маскування занепаду Британської імперії та стримування радянської загрози. Теоретичні розвідки О. Деддоу (Daddow, 2004) мають важливе

концептуальне значення для розуміння природи цих історіографічних баталій. Незважаючи на наявність потужної західної історіографії, в українській історичній науці комплексний аналіз цих трьох дискурсивних таборів досі не здійснювався, що визначає актуальність даного дослідження.

Мета статті полягає у комплексному аналізі сучасного англомовного історіографічного дискурсу щодо європейської політики Вінстона Черчилля, класифікації основних наукових підходів (єврооптимістичного, євроскептичного та прагматичного) та деконструкції політичних міфів, сформованих навколо його геополітичної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Британський дослідник О. Деддоу слушно зазначає, що сучасна історія охоплює події в межах живої пам'яті, а багато безпосередніх учасників цих подій ще живі та публікують власні версії минулого, що зумовлює тривалість суперечок про історичні події у сучасності. Історіографія європейської політики Великої Британії є прикладом цієї тривалої «боротьби за історію» серед різних інтерпретаторів минулого (Daddow, 2004: 101). Аналіз сучасного англомовного дискурсу свідчить про формування табору «єврооптимістів», які розглядають Черчилля як активного учасника та творця європейської єдності. Засновником цього підходу в історіографії ХХІ століття став Рой Дженкінс, який у своїй монументальній біографії Черчилля (2001) запропонував переосмислення образу британського лідера як справжнього європейського візонера.

Найбільш гостре питання в історіографії європейської політики Черчилля стосується того, що чи бачив він Велику Британію всередині Об'єднаної Європи, чи лише стимулював об'єднуватись інших, залишаючись при цьому зовнішнім спостерігачем. Рой Дженкінс ретельно розглядає цей аспект і стає на бік тих, хто вважає Черчилля прихильником участі в Об'єднаній Європі. Зокрема це питання викликає у Дженкінса певну суперечливість, але в той же час він наголошує, що існують уривки в промовах Черчилля, які дуже важко поєднати з роллю лише стороннього спостерігача (Jenkins, 2001: 815). Дженкінс аналізує виступ Черчилля від 7 травня 1948 року на Гаазькому конгресі. Так, Вінстон Черчилль,

виголошуючи промову, сказав таке: «Шістнадцять європейських держав зараз об'єднані в економічних цілях; п'ять з них вступили в тісні економічні та військові відносини. Ми сподіваємося, що до цього ядра з часом приєднаються народи Скандинавії та Піренейського півострова...» (Churchill, 1974: 7635). Рой Дженкінс трактує цей уривок з промови, як такий, що Черчилль свідомо зараховував Британію не лише до шістнадцяти, а й до п'ятірки, тобто вважав свою країну не просто частиною Європи, а її ядром (Jenkins, 2001: 815).

Розвиваючи концепцію «візйонерства», закладену Р. Дженкінсом, наступні дослідники-єврооптимісти почали шукати витoki об'єднавчих ідей Черчилля задовго до початку Холодної війни, тим самим спростовуючи виключно його антирадянські мотиви та прагматизм. Зокрема, британський історик Р. Кіно доводить, що вже 1906 року Вінстон Черчилль казав, що першою умовою демократичного прогресу має бути підтримка європейського миру. На думку Кіно, саме це переконання Черчилля лежало в основі його підтримки європейської єдності як до, так і після Другої світової війни (Quinault, 2001: 219). Вагомим доповненням до цієї позиції є матеріали збірки «The Cambridge Companion to Winston Churchill», виданої за редакцією директора Архіву Черчилля А. Пеквуда. Так, історик Р. Той наголошує на тому, що Черчилль вперше виклав свої ідеї про Об'єднані Штати Європи ще 1930 року в статті для американської газети *Saturday Evening Post*. Автор зазначає, що хоча Черчилль вважав, що Велика Британія має бути «з Європою, але не її частиною», він, водночас, був прихильником ідеї об'єднання континенту як інструментів подолання економічних перешкод і націоналізму, що виникли в Європі після Першої світової війни (Toye, 2023: 365).

Якщо дослідження Тойя розкриває зародження європейського вектора В. Черчилля, то кульмінацією доказової бази «єврооптимістів» традиційно виступає саме його повоєнна риторика. Наприклад, усім відомий заклик Черчилля, виголошений ним у Цюрихському університеті 19 вересня 1946 року, про те, що вони повинні створити свого роду Сполучені Штати Європи, бо лише таким чином сотні мільйонів робітників зможуть знову відчути прості радості та надії, які роблять життя вартим того, щоб його жити. Черчилль зауважував, що все, що потрібно – це рішучість сотень мільйонів чоловіків і жінок «чинити правильно замість неправильного і здобути в нагороду благословення замість прокляття» (Churchill, 1974: 7380). В історіографії навколо інтерпретації цієї промови точаться найпалкіші дискусії. Вагому єврооптимістичну пози-

цію щодо цього виступу займає історик Ф. Клос. У своїй праці «Churchill on Europe» (2016) вже у вступі Клос чітко каже, що книга показує, і це є ключовим для ідентичності Британії, що після війни Черчилль уявляв Британію лідером все тіснішого союзу європейських держав. Не слідом, не на окраїнах, а лідером (Klos, 2016: 2).

Одним з ключових аргументів Клоса стосовно Цюрихської промови є пояснення того, чому Черчилль прямо не заявив про негайний вступ Британії до Сполучених Штатів Європи, назвавши її лише спонсором. Історик наводить як доказ розмову Черчилля з швейцарськими дипломатами напередодні промови. Зокрема, на питання чи стане коли-небудь Британія членом Сполучених Штатів Європи Черчилль відповів наступним чином: «Не слід створювати враження, що ми бажаємо контролювати Європу, хоча цілком зрозуміло, що сьогодні лише Велика Британія здатна належним чином нею керувати» (Klos, 2016: 22).

Логічним завершенням єврооптимістичної аргументації щодо Цюрихської промови є праці британського історика В. Богданора. Якщо Ф. Клос доводить готовність Черчилля до лідерства Британії всередині Об'єднаної Європи, то Богданор виступає захисником цієї риторики від маніпуляцій. До прикладу, знаменитий заклик Черчилля про створення свого роду Сполучених Штатів Європи, Богданор вважає надзвичайно важливим, оскільки критики європейської інтеграції маніпулюють формалюванням. Аналізуючи заклик, історик наголошує, що Черчилль сказав «свого роду Сполучені Штати Європи». На думку Богданора, Європа не прагнула б наслідувати Сполучені Штати, а відкрила б свій власний, європейський спосіб досягнення єдності (Bogdanor, 2020: 19).

Підсумовуюючи здобутки єврооптимістичного напрямку, варто знову звернутися до висновків О. Деддоу. Він наголошує, що історики-ревізіоністи реабілітують ключових політиків, і особливо прем'єр-міністрів та міністрів закордонних справ післявоєнного періоду, які, за загальноприйнятою думкою, були сліпо негативно налаштовані до ідеї Європи та участі Британії в ній (Daddow, 2004: 120).

На противагу єврооптимістам, в британській історіографії паралельно сформувався потужний табір «євроскептиків» (або традиціоналістів). Для розуміння витоків цього табору ключове значення має фундаментальна праця британського історика Д. Рамсдена «Man of the Century: Winston Churchill and His Legend Since 1945» (2002). Рамсден аналізує епізод початку 1960-х років. Цей епізод показує, як літній Черчилль, за допомогою

свого помічника з антиєвропейськими поглядами Ентоні Монтегю Брауна, опублікував заяву. У ній чітко було сказано, що хоча у промові в Цюріху в 1946 році Черчилль закликав до створення європейської родини, але ніколи не передбачав зменшення ролі Співдружності (Ramsden, 2003: 320). Таким чином, підсумовує Рамсден: «Той, хто був „проєвропейцем“ у 1946 році, став „євроскептиком“ у 1962 році (хоча саме слово ще не було вигадане)» (Ramsden, 2003: 321).

Якщо праця Д. Рамсдена ілюструє процес зародження євроскептицизму, то по концептуальну базу потрібно звернутися до істориків-ревізіоністів, зосередившись на імперіалістичному світогляді Черчилля. Одним із найвпливовіших і найрадикальніших представників ревізіонізму є британський дослідник Джон Чармлі. Вже на початку своєї фундаментальної праці Чармлі наголошує на тому, що бачення Черчилля щодо Імперії було таким самим, як і під час Діамантового ювілею королеви Вікторії, а його уявлення про роль Великої Британії в Європі були не набагато більш актуальними (Charmley, 1995: xiv). Як висновок, автор зазначає, що думки Черчилля щодо зовнішньої і внутрішньої політики залишалися міцно в минулому. Навіть коли він осягав ідеї Об'єднаної Європи, це майже не робилося ні для чого іншого, окрім як виголошення вражаючих промов (Charmley, 1995: 648–649). Врешті-решт, на думку Чармлі, Черчилль виступав за Британську імперію, за британську незалежність і за «антисоціалістичне» бачення Британії (Charmley, 1995: 649).

Розширюючи традиціоналістську аргументацію, сучасні історики-біографи руйнують міф про «єврооптимізм» Черчилля. Так, Ендрю Робертс у своїй фундаментальній праці «Churchill: Walking with Destiny» (2018) доводить, що глобальне бачення британського лідера базувалося передусім на єдності «англомовних народів» (Roberts, 2018: 163). Автор не просто аналізує риторику Черчилля, він поділяє думку тих сучасників і дипломатів, які розуміли, що Черчилль ніколи не вважав себе або Британію частиною Об'єднаної Європи. Наприклад, коли Черчилль відкривав Конгрес Європи в Гаазі в травні 1948 року, британський представник у Брюсселі, Гледвін Джебб занотував таке спостереження: «Черчилль сам по собі явно зовсім не був „європейцем“. Якби все залежало від нього, Великобританія була б „асоційована“ з Європою, яка простягалася б від Лісабона до Брест-Литовська... але ніколи не входила б до її складу». Наостанок Робертс відмічає, що не розуміє чому європейські федералісти, вважали, що Черчилль коли-небудь думав

про британське членство у федеративній Європі (Roberts, 2018: 900).

Логічним продовженням тези про пріоритетність Англосфери є інституційний аналіз європейської політики Черчилля, запропонований Максом Белоффом. Дослідник стверджує, що сучасні єврооптимісти припускаються грубої помилки, вибірково цитуючи вибрані промови Черчилля. На думку Белоффа, більш ретельне вивчення текстів та інших доказів показує, що, хоча Черчилль і підтримував ідею «Сполучених Штатів Європи» як засобу досягнення постійного врегулювання між Францією та Німеччиною, від якого залежатиме майбутній мир, він не передбачав, що сама Британія буде частиною такої комбінації, оскільки її справжня роль полягала у тому, щоб виступати як з'єднувальна ланка між Європою та британськими державами (Beloff, 1996: 54). Водночас, Белофф звертає увагу на ставлення Черчилля до ідеї Європейського оборонного співтовариства (СОО). Хоча Черчилль спочатку підтримував таку ідею для захисту від радянської загрози, згодом він розкритикував концепцію єдиної наднаціональної європейської армії. Белофф нагадує, що під час візиту до Вашингтона в січні 1952 року Черчилль назвав таку наднаціональну армію «мулистий сумішшю» (sludgy amalgam), остаточно підтвердивши, що Британія не може бути частиною федеративної військової структури (Beloff, 1996: 55–56).

Фінальним акордом євроскептичної аргументації виступає безпосередній аналіз ключових промов Черчилля, який покликаний остаточно спростувати доказову базу «єврооптимістів». Найбільш послідовно цю місію реалізує американський дослідник, старший науковий співробітник «Проекту Черчилля» Річард Ленгворт. Ключовою особливістю Ленгворта є те, що він використовує прямі текстологічні докази – власні слова Черчилля. Наприклад, автор розпочинає деконструкцію міфу, доводячи, що бачення Черчилля щодо Європи сформувалося задовго до Цюрихської промови. Аналізуючи статтю Черчилля «Сполучені Штати Європи» 1938 року, історик показує, що хоча політик підтримував європейську кооперацію для збереження миру, він категорично відмежовував від цього процесу Велику Британію (Langworth, 2017: 186). Найсильніший удар по єврооптимістичній парадигмі Ленгворт завдає, досліджуючи реакцію Черчилля на реальні кроки з об'єднання Європи після війни. Коли у 1951 році було запропоновано «План Шумана», Черчилль написав меморандум для свого Кабінету міністрів: «Ми не є членами Європейського оборонного співтовариства і не маємо наміру об'єднуватися

у федеральну європейську систему. Ми відчуваємо особливий зв'язок з обома. Це можна виразити за допомогою прийменників, а саме прийменника «з», але не «від» – ми з ними, але не належимо до них. У нас є власна Британська Співдружність та Імперія» (Langworth, 2017: 188).

Таким чином, традиціоналістська історіографія формує жорсткий погляд: політика Черчилля була продиктована виключно інтересами Британської імперії, Англосфери та збереженням суверенітету, що унеможливило будь-яку участь країни у європейських федеративних структурах. Утім, таке категоричне протиставлення єврооптимістичного ідеалізму та євроскептичного традиціоналізму не вичерпує всієї складності проблеми. У сучасній науці сформувався третій, прагматичний напрям досліджень. Його представники пропонують поглянути на європейську політику Черчилля не крізь призму ідеологічних крайнощів, а як на гнучкий інструмент геополітичного розрахунку.

Найбільш яскраво цей підхід акумулює британський політичний аналітик та історик Філіп Стівенс у своїй резонансній праці «Britain Alone: The Path from Suez to Brexit» (2021). Стівенс стверджує, що зовнішня політика Черчилля після Другої світової війни базувалася на категоричному небажанні визнати об'єктивну реальність: Британія більше не була наддержавою. Стівенс називає це «первородним гріхом» британської політики. Черчилль, який під час війни сидів за одним столом із Рузвельтом і Сталіним, психологічно не міг дозволити Британії перейти до другого ешелону держав. Тому він винайшов концепцію «трех кіл» (США, Європа, Імперія/Співдружність), яка створювала ілюзію, ніби Лондон залишається унікальним глобальним центром перетину цих сил (Stephens, 2021: 17). Стівенс деконструє риторику Черчилля щодо європейської єдності. Він наголошує на тому, що ілюзія могутності Британії як світової сили трималася ще десятиліття після війни, а заклики побудувати нову Європу були лише цинічним прагматизмом. Європейська інтеграція була інструментом для Франції та Німеччини, тоді як Британія мала стояти над нею, керуючи процесом збоку (Stephens, 2021: 48–49).

Такий прагматичний реалізм простежується і у праці Девіда Рейнольдса «In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War». Рейнольдс стверджує, що Черчилль писав свою історію з постійним оглядом на сучасність. Його мемуари були геополітичним інструментом, покликаним обґрунтувати його повоєнні заклики до створення західного альянсу проти СРСР. Рейнольдс зазначає, що Черчилль свідомо редагував

своє минуле, щоб воно відповідало його поточним дипломатичним потребам і зміцнювало його авторитет як пророка, що передбачив радянську загрозу (Reynolds, 2005: 567). Найважливіший аргумент Рейнольдса полягає в тому, що для Черчилля Європа завжди була вторинною порівняно зі Сполученими Штатами. Рейнольдс показує, що міф про ідеальне англо-американське братерство був штучно сконструйований Черчиллем у мемуарах, щоб підтримати його ключову повоєнну ідею – глобальну гегемонію англослов'янських народів (Reynolds, 2005: 657).

У розвитку тези про інструментальне використання Європи сучасна історіографія зосереджує увагу на впливі Холодної війни на стратегічні розрахунки Черчилля. Прагматичний підхід, на відміну від ідеалістичних інтерпретацій єврооптимістів, стверджує, що примирення Франції та Німеччини було необхідне Черчиллю не для формування наднаціонального братерства, а для оперативного переозброєння континенту у відповідь на загрозу з боку Сталіна. Саме таку позицію обґрунтовує Ентоні Такер-Джонс у праці «Churchill, Cold War Warrior» (2024). Аналізуючи знамениту Цюрихську промову 1946 року, Такер-Джонс стверджує, що в її основі лежав не романтичний ідеал братерства націй, а жорсткий розрахунок. Черчилль прагнув франко-німецького примирення з єдиною метою: убезпечити континент від радянської експансії (Tucker-Jones, 2024: 32). Замість політичної наднаціональної федерації Черчилль бачив Європу як військовий щит, інтегрований у структуру НАТО. Такер-Джонс доводить, що для Черчилля європейський альянс був необхідним конвенційним доповненням до американської ядерної зброї (Tucker-Jones, 2024: 192).

Завершальним елементом прагматичної парадигми є аналіз довгострокових наслідків політики Черчилля для британського політичного істеблішменту. Британський політик та дослідник Крістофер Тугендхат у праці «The Worm in the Apple» (2022) аргументує, що саме Черчилль заклав фундаментальну політичну основу Консервативної партії щодо європейської інтеграції – суто транзакційний підхід. Тугендхат стверджує, що гучна проєвропейська риторика Черчилля кінця 1940-х років часто неправильно тлумачилася на континенті (Tugendhat, 2022: 23). У той час як європейські візіонери, такі як Жан Монне, мислили категоріями федералізму та наднаціональних структур, Черчилль і його соратники-консерватори мали на увазі зовсім інше (Tugendhat, 2022: 22). З позицій політичного прагматизму,

Тугендхат доводить, що для Черчилля європейська інтеграція ніколи не була головним пріоритетом. Аналізуючи маніфест Консервативної партії 1951 року, автор зазначає, що Черчилль вибудував чітку ієрархію зовнішньополітичних інтересів, де Європа посідала лише третє місце. Головним пріоритетом залишалася безпека та згуртованість Британської імперії і Співдружності, другим – відносини зі Сполученими Штатами, і лише потім йшла Європа (Tugendhat, 2022: 22). Таким чином, Крістофер Тугендхат концептуалізує Вінстона Черчилля як фундатора утилітарного, транзакційного підходу Консервативної партії до європейської інтеграції.

Підсумовуючи результати проведеного історіографічного аналізу, можна стверджувати, що європейська політика Вінстона Черчилля залишається одним із найбільш дискусійних та політизованих питань у сучасній історичній науці. Намагання сучасних політичних сил легітимізувати власні погляди на європейську інтеграцію через авторитет британського прем'єра призвело до формування трьох чітких історіографічних парадигм.

Перший, «єврооптимістичний» напрям, конструює образ Черчилля як прогресивного візійонера Сполучених Штатів Європи. Дослідники цього табору акцентують увагу на його повоєнній риторичі (особливо на Цюрихській промові 1946 року), доводячи, що Черчилль бачив Велику Британію не лише спонсором, але й повноцінним лідером об'єднаного європейського континенту.

На противагу їм, традиціоналістський або «євроскептичний» табір піддає цю концепцію нищівній критиці. Спираючись на інституційний та глибокий текстологічний аналіз, традиціоналісти доводять, що зовнішньополітичний світогляд Черчилля базувався на ідеалах Британської імперії та непорушності Англосфери.

На сучасному етапі найбільш збалансованою виглядає позиція прагматичного (центристського) напрямку. Дослідники цієї школи знімають ідеологічні крайнощі двох попередніх таборів, доводячи, що Черчилль використовував ідею Об'єднаної Європи суто технічно. Його гучна європейська риторика була майстерною дипломатичною грою для маскування втрати Великою Британією статусу супердержави та прагматичним кроком для швидкого створення військового «буфера» проти радянської загрози.

Отже, сучасна історіографія дозволяє зробити висновок, що європейський вектор політики Вінстона Черчилля не був ані проявом ідеалізму, ані ізоляціонізму. Іншими словами, саме Черчилль заклав фундамент утилітарного підходу британських можновладців до континенту, прагнучи отримувати від європейської співпраці максимуми у сфері торгівлі та безпеки, принципово уникаючи при цьому будь-яких інституційних та федеративних зобов'язань. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у більш детальному порівняльному аналізі британського історіографічного дискурсу з французькими та німецькими оцінками європейської політики В. Черчилля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Beloff M. Britain and European Union: Dialogue of the Deaf. London : Macmillan Press, 1996. 188 p.
2. Bogdanor V. Britain and Europe in a Troubled World. New Haven; London : Yale University Press, 2020. 176 p.
3. Charmley J. Churchill: The End of Glory: A Political Biography. London : Hodder and Stoughton, 1995. 788 p.
4. Churchill W. S. Winston S. Churchill: his complete speeches 1897–1963 / ed. by R. Rhodes James. New York : Chelsea House Publishers, 1974. Vol. VII: 1943–1949.
5. Daddow O. J. Britain and Europe since 1945: Historiographical perspectives on integration. Manchester; New York : Manchester University Press, 2004. 276 p.
6. Jenkins R. Churchill: a biography. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2001. 1002 p.
7. Klos F. Churchill on Europe: The Untold Story of Churchill's European Project. London : I.B.Tauris, 2016. 94 p.
8. Langworth R. M. Winston Churchill, Myth and Reality: What He Actually Did and Said. Jefferson : McFarland & Company, 2017. 257 p.
9. Quinault R. Churchill and Democracy. *Transactions of the Royal Historical Society*. 2001. Vol. 11. P. 201–220. DOI: 10.1017/s00804401010000111.
10. Ramsden J. Man of the Century: Winston Churchill and His Legend Since 1945. London : HarperCollins Publishers, 2003. 660 p.
11. Reynolds D. In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War. New York : Random House, 2005. 850 p.
12. Roberts A. Churchill: Walking with Destiny. London: Allen Lane, 2018. 1192 p.
13. Stephens P. Britain Alone: The Path from Suez to Brexit. London : Faber & Faber Limited, 2021. 387 p.
14. Toye R. Churchill and the European idea. *The Cambridge Companion to Winston Churchill* / ed. by A. Packwood. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. P. 362–378.
15. Tucker-Jones A. Churchill Cold War Warrior: Winston Churchill and the Iron Curtain. Barnsley : Frontline Books, 2024. 322 p.

16. Tugendhat C. *The Worm in the Apple: A History of the Conservative Party and Europe from Churchill to Cameron*. London : Haus Publishing Ltd, 2022. 290 p.

REFERENCES

1. Beloff M. (1996) *Britain and European Union: Dialogue of the Deaf*, Macmillan Press, London, 188 p.
2. Bogdanor V. (2020) *Britain and Europe in a Troubled World*, Yale University Press, New Haven; London, 176 p.
3. Charmley J. (1995) *Churchill: The End of Glory: A Political Biography*, Hodder and Stoughton, London, 788 p.
4. Churchill W. S. (1974) *Winston S. Churchill: his complete speeches 1897–1963* / ed. by R. Rhodes James, Chelsea House Publishers, New York, Vol. VII: 1943–1949.
5. Daddow O. J. (2004) *Britain and Europe since 1945: Historiographical perspectives on integration*, Manchester University Press, Manchester; New York, 276 p.
6. Jenkins R. (2001) *Churchill: a biography*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1002 p.
7. Klos F. (2016) *Churchill on Europe: The Untold Story of Churchill's European Project*, I.B.Tauris, London, 94 p.
8. Langworth R. M. (2017) *Winston Churchill, Myth and Reality: What He Actually Did and Said*, McFarland & Company, Jefferson, 257 p.
9. Quinault R. (2001) *Churchill and Democracy*, *Transactions of the Royal Historical Society*, Vol. 11, pp. 201–220. DOI: 10.1017/s00804401010000111.
10. Ramsden J. (2003) *Man of the Century: Winston Churchill and His Legend Since 1945*, HarperCollins Publishers, London, 660 p.
11. Reynolds D. (2005) *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War*, Random House, New York, 850 p.
12. Roberts A. (2018) *Churchill: Walking with Destiny*, Allen Lane, London, 1192 p.
13. Stephens P. (2021) *Britain Alone: The Path from Suez to Brexit*, Faber & Faber Limited, London, 387 p.
14. Toye R. (2023) *Churchill and the European idea*, *The Cambridge Companion to Winston Churchill* / ed. by A. Packwood, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 362–378.
15. Tucker-Jones A. (2024) *Churchill Cold War Warrior: Winston Churchill and the Iron Curtain*, Frontline Books, Barnsley, 322 p.
16. Tugendhat C. (2022) *The Worm in the Apple: A History of the Conservative Party and Europe from Churchill to Cameron*, Haus Publishing Ltd, London, 290 p.

Дата першого надходження статті до видання: 22.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.08.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

